

джетній комісії Союму в дні 3 лютого 1938 р. при роботі над бюджетом Міністерства освіти) // Рідна школа (Львів), 1938, ч. 4, с. 58—59; Українське вчителство в Польщі у світлі статистики // Свобода (Джерзі Ситі), 1938, 22 жовт., рік XLVI, ч. 246, ч. 2—3.

Арх. дж.: ЛННБ України, від. рукоп., ф. 29 (В. Гнатюк), спр. 89, арк. 2; ф. 238 (В. Дорошенко), спр. 214, арк. 6; ЦДІА України у Львові, ф. 344, оп. 1, спр. 572, арк. 1—2; колекція мікрофільмів № 9, м/ф № 68694, ч. 1, арк. 39.

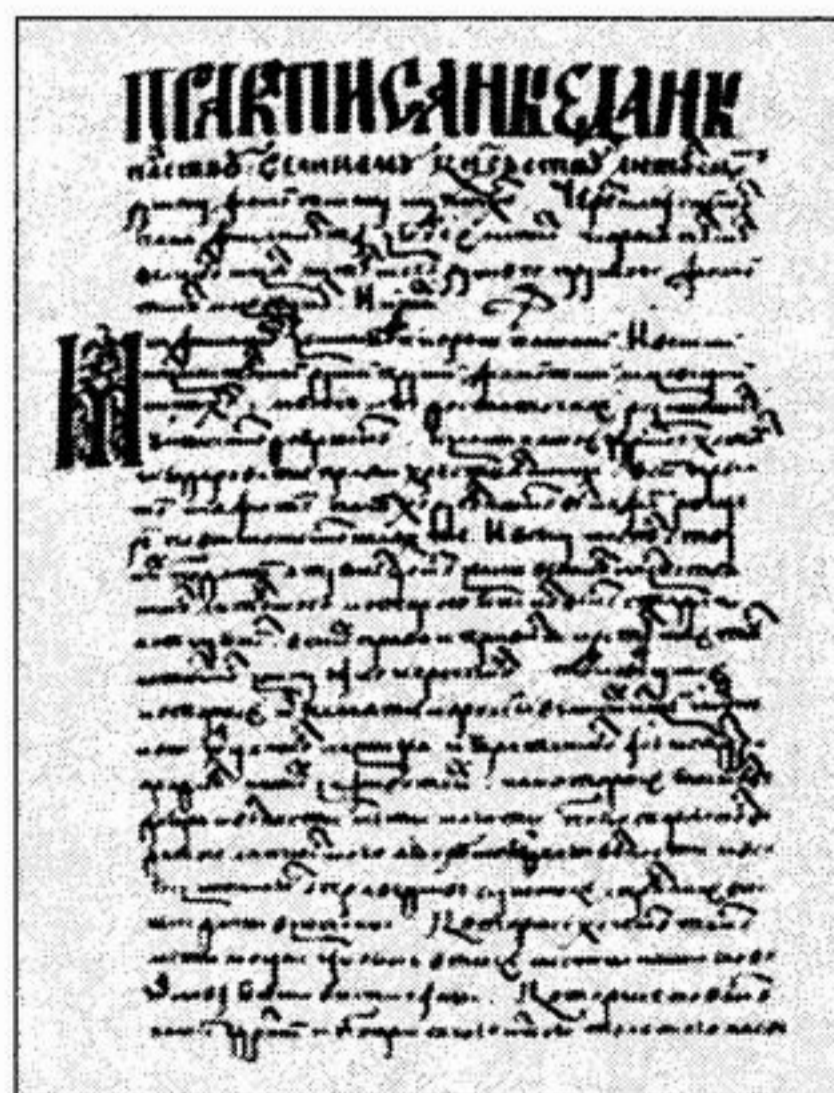
Літ.: *Левицький К.* За права української мови // Життя і право. Львів, 1929, ч. 2, с. 12; *Feliński M.* Ukraińcy w Polsce odrodzonej. Warszawa, 1931, s. 61; В Польщі. Цікава подія на процесі Центролівому. Союм // Новий час. Львів, 1931, 13 лют., с. 4; Народній З'їзд УНДО // Там само, 1932, 30 берез., ч. 69, с. 1; Комунікат Української парламентарної репрезентації // Діло (Львів), 1933, 26 жовт., ч. 282, с. 1; Справа українського університету // Там само, 4 лют., ч. 25, с. 2—3; Українська парламентарна репрезентація у бюджетовій сесії // Там само, 1934, 21 лют., ч. 46, с. 1—2; *Левицький Д.* За консолідацію українських національних сил // Там само, 1935, 2 січ., ч. 2, с. 1—2; *Мудрий В.* Вибори до польських законодавчих установ // Шлях нації. Місячник української національної політики і громадського життя. Львів, 1935, ч. 5, с. 1—5; Хроніка НТШ. Львів, 1935, ч. 72, с. 96; Загальні збори Товариства „Взаїмна поміч Українського Вчителства“ // Новий час (Львів), 1938, 30 черв., ч. 141, с. 4; Перший український педагогічний конгрес, 1935. Львів, 1938, с. XXVIII; Statystyka szkolnictwa. 1937—1938. Warszawa, 1938, s. 20; *Шах С.* Львів — місто моєї молодости. Мюнхен, 1955, ч. 1—2, с. 161; *Chojnowski A.* Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921—1939. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1979, 251 s.; *Kulesza W.* Koncepcje ideowo-polityczne obozu rządzącego w Polsce w latach 1926—1935. Wrocław, 1985, 268 s.; *Torzecki R.* Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923—1929. Kraków, 1989, 468 s.; *Tomczyk R.* Ukraińskie Narodowo-Demokratyczne Zjednoczenie (UNDO) wobec Ukrainy Radzieckiej w latach 1925—1939 // Kwartalnik ukraiński „Zustricz“. Warszawa, 1990, N 1, s. 104; *Brzoza C.* Ukraińska reprezentacja w II Rzeczypospolitej // Krakowskie zeszyty ukrajinoznawcze. Kraków, 1992—93, т. I—II, s. 156; *Зайцев О.* Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922—1939 р.) // УІЖ, 1993, ч. 1 (382), с. 72—84; *Швагуляк М.* Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (3 історії Контактного комітету. 1937—1939 роки) // Записки НТШ. Праці Історично-філос. секції. Львів, 1994, т. ССХХVIII, с. 241; *Кугутяк М.* Українське національно-демократичне об'єднання: активізація діяльності, посилення громадсько-політичних впливів (1928—1930 рр.) // Галичина. Івано-Франківськ, 1999, ч. 3, с. 24—34; *Сивіцький М.*

Історія польсько-українських конфліктів. К., 2005, т. 1, с. 185; *Гон М.* Особливості міжетнічної взаємодії в контексті політичних процесів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період: (Монографія). Рівне, 2006, с. 101—02; *Лаврук Б.* Культурно-освітня діяльність УНДО // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Історія / За заг. ред. *І. С. Зуляка.* Тернопіль, 2010, вип. 2, с. 122—26; Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті. Т. 1. 1914—1919. Львів, 2010, с. 307; *Фуцулуйчук Д.* Сеймові вибори 1928 р. у Другій Речі Посполитій та Українське питання: історико-правовий аспект // Університетські записки. Часопис Івано-Франківського університету права ім. короля Данила Галицького. Івано-Франківськ, 2011, ч. 3, с. 44—49.

Степан Гелей

ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО ЛИТОВСЬКЕ (ВКЛ) У ДОСЛІДЖЕННЯХ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА.

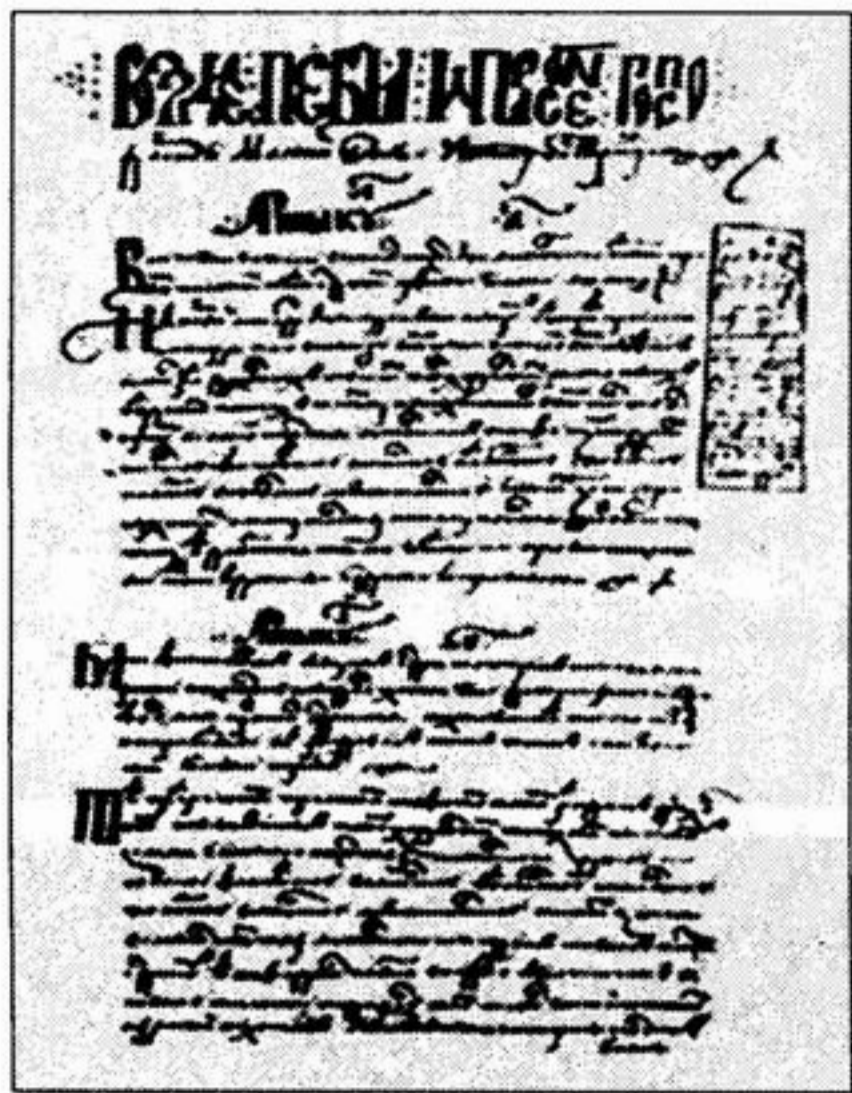
Велике князівство Литовське, Руське й Жмудське — пізньосередньовічна й ранньомодерна монархія, що існувала в XIII—XVIII ст. і в різний час охоплювала територію сучас. Литви, Білоруси, частково України, Польщі, Росії, Латвії, Естонії. Виникло в першій пол. XIII ст. унаслідок набуття чітких форм лит. державности, прискоренню якої сприяли зовн. чинники (експансія Тевтонського та ін. чернечих лицарських орденів Католическої церкви в Прибалтиці, децентралізація Русі й політ. послаблення рус. князівств). Учені вважають, що ВКЛ засн. кн. Міндовг (Міндаугас), який підкорив усі лит. племена і бл. 1240 став великим князем лит. (1253 коронований із благословення Папи Римського королем Литви), об'єднавши у межах своїх володінь Аукштайтю, Жемайтю (Жмудь), а також територію Чорної Русі, центр якої — місто Новогрудок — певний час відігравало роль столиці князівства. Піднесення ВКЛ припало на час правління в ньому лит. князів. династії Гедиміновичів, великий кн. Гедимін правив протягом 1316—41. За правління

Статут Великого князівства Литовського 1529 (Старий). Перша сторінка

лиці князівства. Піднесення ВКЛ припало на час правління в ньому лит. князів. династії Гедиміновичів, великий кн. Гедимін правив протягом 1316—41. За правління

перших князів з цієї династії відбулося стрімке розширення меж держави завдяки приєднання території рус. князівств (білорус. й укр. земель), за володарювання над

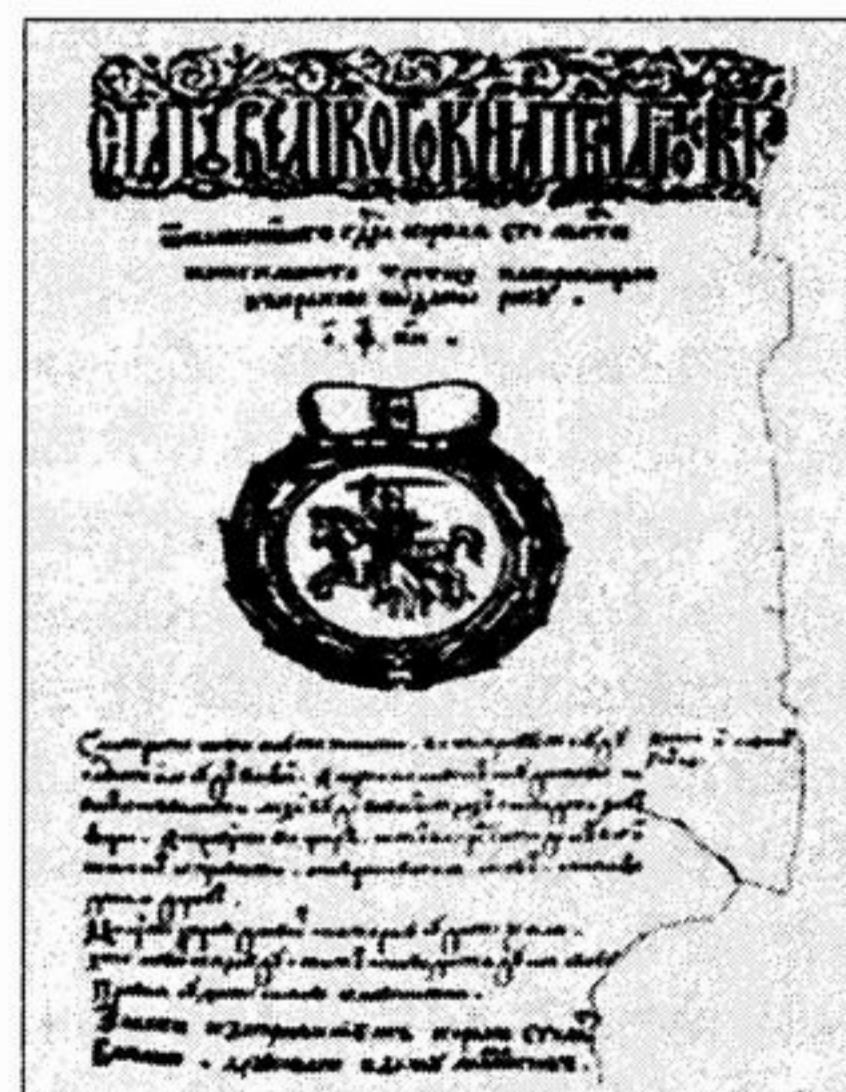
Статут Великого князівства Литовського 1566 (Волинський). Перша сторінка

якими ВКЛ конфліктувало зі Золотою Ордою, Польс. королівством і особливо Моск. державою. Від 1385 ВКЛ перебувало в династичній або особистій унії з Польс. королівством, укладення з яким 1569 Люблінської унії призвело до утворення Речі Посполитої. У складі цієї

федеративної держави проіснувало до кін. XVIII ст., коли внаслідок поділів припинила існування Річ Посполита, а землі кол. ВКЛ увійшли до складу Рос. імперії.

ВКЛ у різні періоди свого існування межувало на сході й пн. сході з рус. князівствами, Псковською й Новгородською республіками, згодом з Моск. державою; на півночі — з Орденем мечоносців, Лівонським орденем, згодом із Курляндським герцогством і Шведським королівством; на заході — Тевтонським орденем і польс. князівствами, згодом із Прусським герцогством і Польс. королівством; на півдні й пд. сході — з рус. князівствами, Золотою Ордою, згодом Молдавським князівством і Кримським ханством, а пізніше — з Польс. королівством. У момент найбільшого територіального розширення, яке припало на другу пол. XIV — першу пол. XV ст., площа ВКЛ становила понад 600 тис. кв. км. Однак згодом унаслідок воєн із сусідніми державами (найперше з Моск. державою) значні території було втрачено. У XVI ст. реалізовано низку реформ, що призвели до уніфікації й модернізації устрою ВКЛ (до певної міри за прикладом Польс. королівства): кодифіковано право (Лит. статuti 1529, 1566 і 1588), запроваджено шляхетські сеймики (1565), здійснено земельно-фіскальну реформу (Устава на волоки 1557), уніфіковано адміністративно-територіальний устрій (1565—66). Замість тодішніх князівств, намісництв і воєв. було запрова-

джено поділ на 12 воєв.: Берестейське, Брацлавське, Віленське, Вітебське, Волинське, Київське, Мінське, Мстиславське, Новогрудське, Підляське, Полоцьке, Троцьке (у 1613—67 також було Смоленське воєв.); воєвод. статус мала і Жмудська земля. Після входження до складу Речі Посполитої і втрати чотирьох воєв. на користь Корони устрій ВКЛ зберіг. без істотних змін до кін. існування князівства. Населення ВКЛ етнічно було строкатим, більшість становили автохтонні русини (білоруси й українці) та литовці, значну частку — прийшли поляки, євреї, татари, німці та ін. Відповідним був і релігійно-конфесійний склад населення, серед якого численні групи становили католики, православні та греко-католики, протестанти (лютерани, кальвіністи), мусульмани, юдеї. У публ. вжитку та офіційному діловодстві домінувала рус. (старобілорус. чи староукр.) мова, яка згодом почала поступатися лат. і польс. У соціальному плані у ВКЛ відбулося формування станової сусп. структури (зберіг. до кін. її існування) з властивим тогочасним європ. країнам поділом на три осн. стани — шляхетський, міщанський і селянський. З-поміж них шляхта займала панівне становище, зосередивши у своїх руках привілеї та владу в країні, хоча в межах шляхетського прошарку населення певний час (особливо у перші століття існування ВКЛ) домінували представники князівських (нащадки Рюриковичів і Гедиміновичів) та панських родів.

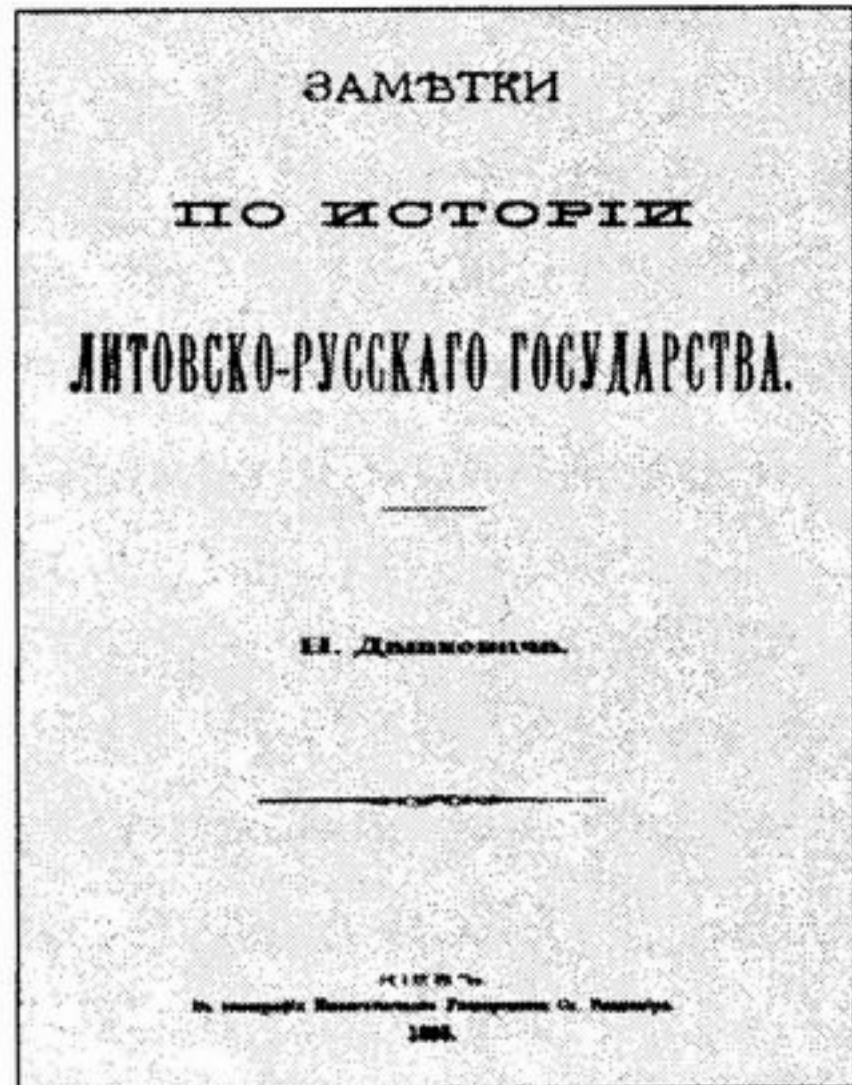
Статут Великого князівства Литовського 1588 (Новий). Титульна сторінка

Правову систему ВКЛ регламентовано Судебником Казимира IV 1468 і лит. статутами 1529 та 1566. Осн. док. мат-ли з історії ВКЛ збереглися у складі Литовської метрики. З-поміж тогочас. епічних джерел важливи є т. зв. білорусько-лит. літописи.

* * *

Історією ВКЛ часто цікавилися науковці НТШ, особливо наприкін. XIX — на поч. XX ст., що головню проявилось у дослідженнях М. Грушевського та його

учнів і однодумців, які гуртувалися до-вкола Т-ва. Зацікав. укр. істориків зумовлено входженням і тривалим перебуванням укр. земель у складі ВКЛ. Зважаючи

на втрату державності на укр. землях та збереження під владою лит. князів старих рус. прав і моделей соціальних відносин, дослідники розглядали ВКЛ як певну обмежену й рудиментарну форму укр. державності (держави з „руським характером“) і проти-

ставляли становищу укр. земель під владою Польс. королівства, на чому позначилися політ. реалії зламу ХІХ—ХХ ст.

Цілісний образ політ. історії ВКЛ у перші століття його існування представлено у працях М. Грушевського, головно в 4-му т. „Історії України-Руси“. Вчений розглядав політ. історію ВКЛ від моменту утворення і до Люблінської унії. Формування Лит. держави було пов'язане з діяльністю Міндовга, у час панування якого поширено вплив на землі рус. князівств (тоді підкорено Чорну Русь і на певний час під владою литовців опинилися Полоцьк та Смоленськ), пізніше політ. події у ВКЛ живо розгорталися після смерті Міндовга, а на час правління Гедиміна (1316—41) припав поч. інтенсивної експансії лит. князів на рус. землі. З іменем Гедиміна, який титулував себе „королем литовським і руським“, пов'язані легендарний похід на *Київ* 1321/22 і битва на р. Ірпені, внаслідок якої нібито Київ. князівство було підпорядковане ВКЛ. Водночас один із синів Гедиміна Любарт після смерті ост. галицько-волин. кн. Болеслава-Юрія Тройденевича став правителем *Волині*, що призвело до тривалого конфлікту лит. князів, які правили в укр. князівствах, з Польс. та Угорським королівствами за галицько-волин. землі.

За панування Ольгерда здійснено масштабне приєднання укр. земель до ВКЛ. На думку М. Грушевського, Ольгерд спершу опанував поділену на удільні князівства Сіверщину, почавши від Брянська 1356, а 1362/63 у битві на Синіх Водах розбив трьох татар. „царків“ і оста-

точно підпорядкував Київ. князівство, яке віддав своєму синові *Володимиру* (засн. київ. династії Олельковичів), та *Поділля*, де ще раніше осіли його племінники

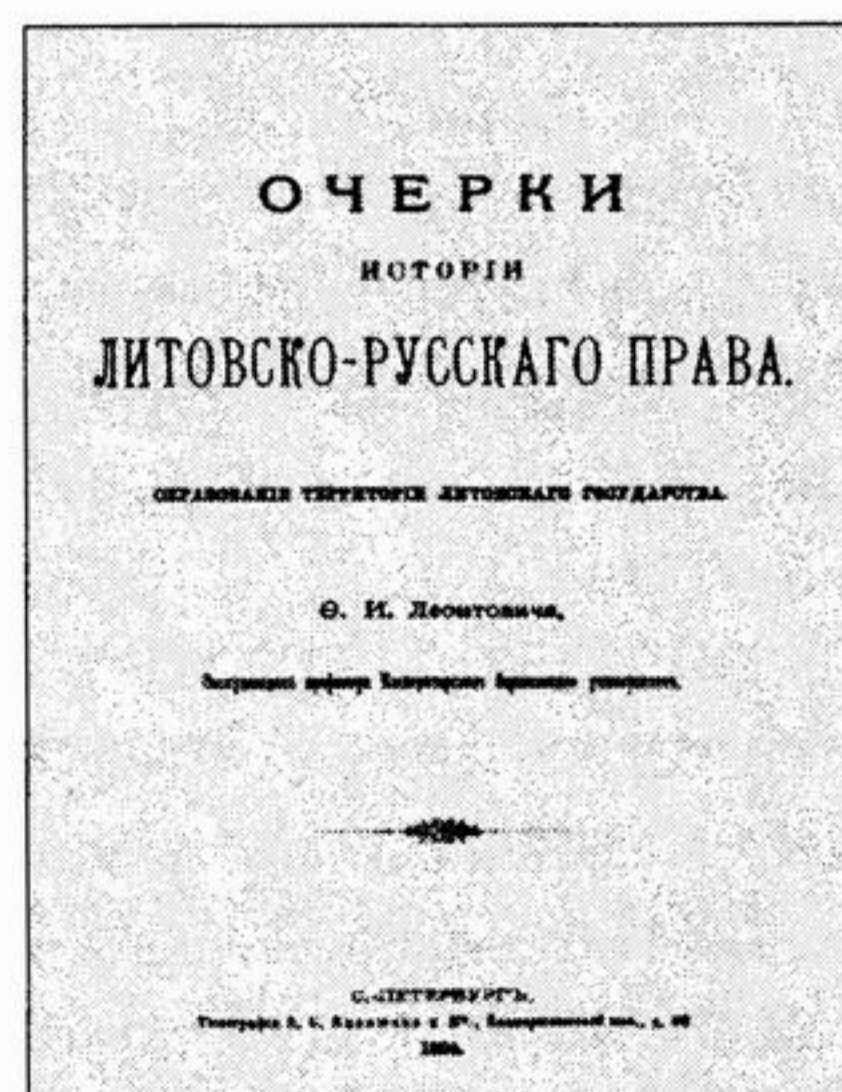
Коріятовичі (почасти залежні від татар і Польс. королівства). З огляду на поширення у ВКЛ „руської віри“, мови, перейняття від Русі норм держ. права, М. Грушевський вважав, що „окупація українсько-руських земель

Литвою в ХІV в. мала характер не завойовання, не чужеземної напасти, а прилучення, збирання земель Руської держави“.

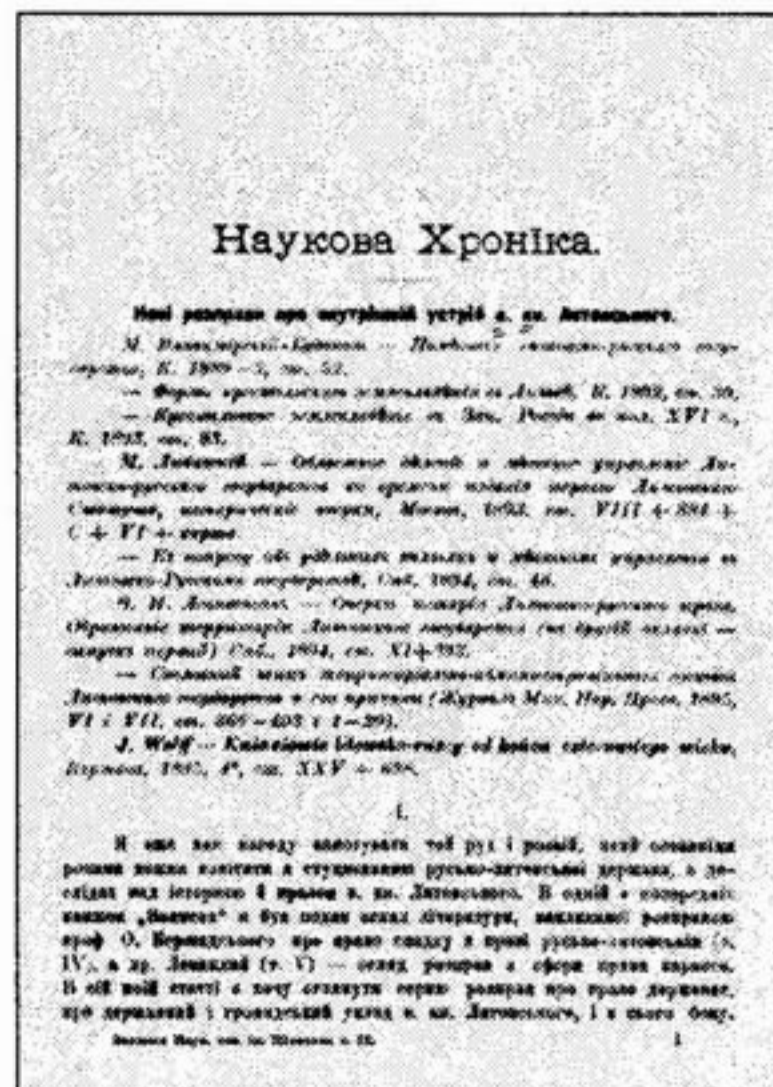
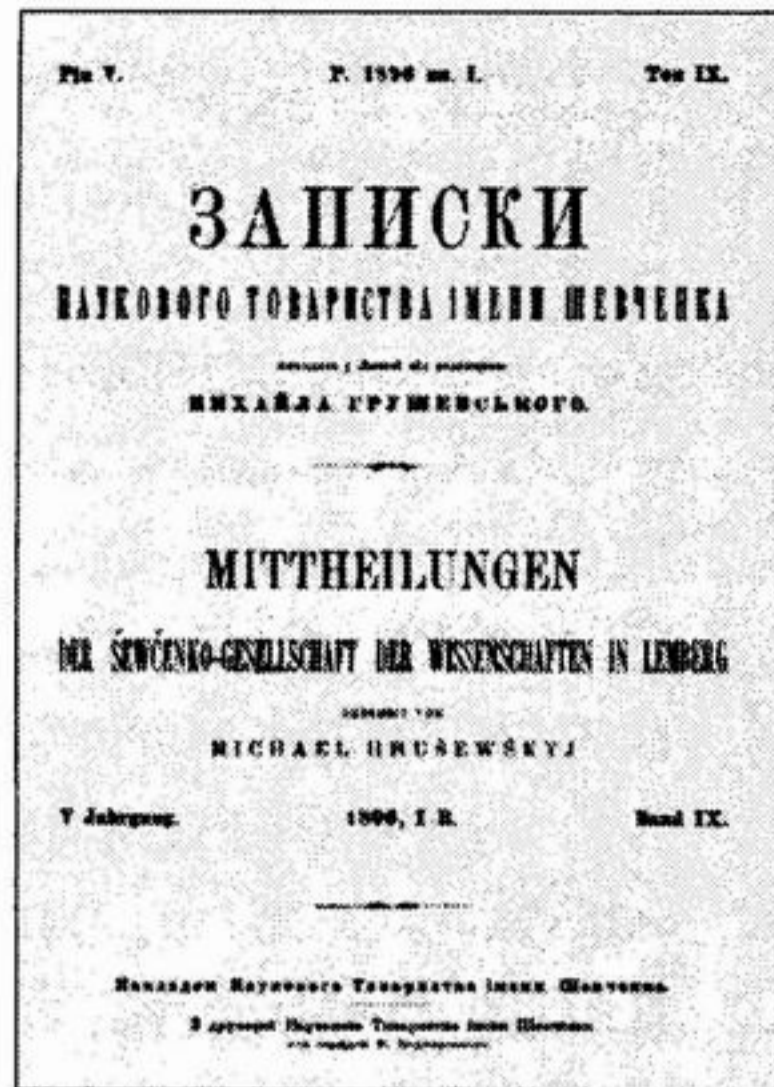
Подальший політ. розвиток ВКЛ М. Грушевський розглядав крізь призму польсько-лит. унійних договорів, міжособної боротьби між лит. князями, укладення Кревської унії 1385, згідно з положеннями якої *Ягайло* одружувався з Ядвігою і ставав польс. королем, зобов'язавшись хрестити своїх нехрещених підданих та прилучити свої лит. й рус. землі до Польс. королівства. Інкorporація ВКЛ і перетворення на васалів Польс. королівства лит. удільних князів викликали спротив останніх, очолений кн. Вітовтом (сином Кейстута). Боротьба між двоюрідними братами завершилася підписанням Острівської угоди (унії) 1392, на підставі якої Вітовт став управителем ВКЛ, а з часом і великим князем (1392—1430), приборкавши опір удільних лит. князів із династії Гедиміновичів. Повному унезалеженню

ВКЛ від Польс. королівства, до чого прагнув Вітовт, перешкодила його поразка в битві на р. Ворсклі 1399. Це призвело до укладення Віленської унії 1401, за якою Вітовт залишався великим князем під номінальною

зверхністю Ягайла, а після смерті Вітовта ВКЛ мало повернутися під владу Ягайла і Корони, що нівелювало положення Кревської унії про повну інкорпорацію лит. зе-

мель Польс. королівством. Крім того, М. Грушевський зауважував, що посилення політ. ролі ВКЛ унаслідок спільної перемоги над Тевтонським орденом у Грюн-

вальдській битві 1410 зумовило укладення Городельської унії 1413. На переконання М. Грушевського, ост. унія легітимізувала „фактичну осібність“ ВКЛ, інкорпорацію якого до складу Польс. королівства замінила формальна зверхність польс. короля. Вітовт залишався самостійним правителем до кін. свого життя, спробувавши (щоправда, невдало) отримати корону 1430, що мало означати „повну емансипацію“ ВКЛ від Польщі. Під час його правління відбулися системні зміни в устрої ВКЛ, яке початково було конгломератом самостійних і напівзалежних від великого князя удільних князівств на чолі з правителями з династії Гедиміновичів.

Тут учений опрацював ще один аспект відносин між княжими престоломи: після смерти бездітного Вітовта між братами Свидригайлом і Ягайлом відразу виник конфлікт стосовно Поділля та зав'язалася війна між ВКЛ і Польс. королівством, що призвело до кількарічного династичного протистояння у ВКЛ. Осн. причиною конфлікту, на думку М. Грушевського, була „двоїстість“ Лит. держави, де внаслідок уній вступають у конкуренцію та конфліктують два етнокульт. елементи — литовсько-катол. і русько-правосл., що послаблювало держ. організм ВКЛ. Литва підтримала Сигізмунда, а рус. князі й землі стали на боці Свидригайла, який 01. 09. 1435 зазнав поразки у вирішальній битві під Вількомиром. Сигізмунд Кейстутович загинув від рук змовників, а після його смерті лит. пани проголосили великим князем сина Ягайла Казимира, що вказувало на розірвання унії. Претензії укр. князів і панів припинилися після відновлення удільних кня-

зівств — Волинського (під владою Свидригайла) і Київського (під владою Олельковичів).

Подібні відносини, зберігаючи варіативність, тривали до кін. XV ст. У серед. XVI ст. дійшло знову до укладення тісної унії ВКЛ і Польс. королівства, що зумовили, на думку М. Грушевського, конкуренція лит. магнатерії „з руським елементом“, політ. емансипація рядової шляхти, тяжка війна з Моск. державою і загроза з боку Крим. ханства та зміна ставлення до унії Сигізмунда-Августа (1548—72). Після складних і багаторічних перемовин на сеймі 1569 у Любліні відбулося вилучення Підляшшя, Волині та Брацлавщини, Київщини зі складу ВКЛ і приєднання їх до Корони, що значно ослабило ВКЛ і спонукало лит. делегацію до поступок. Утворено Річ Посполиту, в складі якої ВКЛ як окр. провінція, зберігаючи певну держ. автономію, проіснувало наст. два століття.

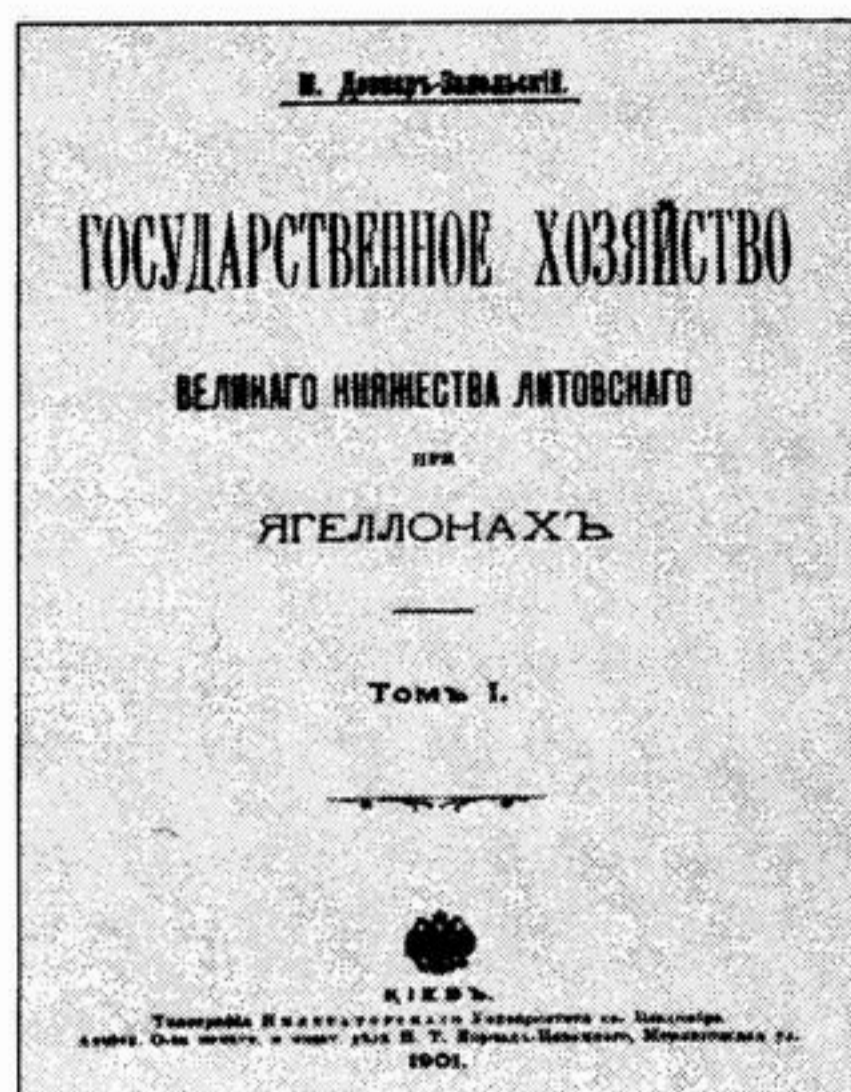
Цей період політ. розвитку ВКЛ загалом не становив для дослідників НТШ спец. зацікав. Такий підхід впливав із запропонованої М. Грушевським періодизації історії України, коли після литовсько-польс. доби (XIV—XVI ст.) наставав період *козаччини*. Відповідно історики зверталися до політ. історії ВКЛ у контексті присутності там укр. козацтва. Д. чл. НТШ *О. Терлецький* написав ст. „Козаки на Білій Русі в р. 1654—1656“ (1896), підставою для якої стала його доповідь на істор. семінарі М. Грушевського у Львів. ун-ті. У розвідці автор, спираючись на друк. в „*Актах Южной и Западной России*“ та в ін. працях мат-ли, розглянув участь козаків у бойових діях

на білорус. землях ВКЛ: похід Івана Золотаренка в 1654—55, починаючи від облоги Гомеля; „колізію інтересів“ між Москвою і козаками на білорус. землях; соціальні відносини на їхній території, підконтрольній коза-

кам. О. Терлецький резюмував, що „гетьманщина білоруська (чи литовська, бо землі сі входили в склад в. кн. Литовського)“ опинилась у конфлікті з моск.

інтересами як у політ. і держ., так і соціальній площині. 1898 з'явилася чимала розвідка чл. НТШ *О. Целевича* про участь запорозьких козаків у війні між Річчю Посполитою і Моск.

царством 1633—34. У статті автор детально описав дії козацької армії під Смоленськом, який на той час належав до ВКЛ: з 18. 09. 1633 козаки воювали під його стінами, а пізніше діяли під Білою, Дорого-

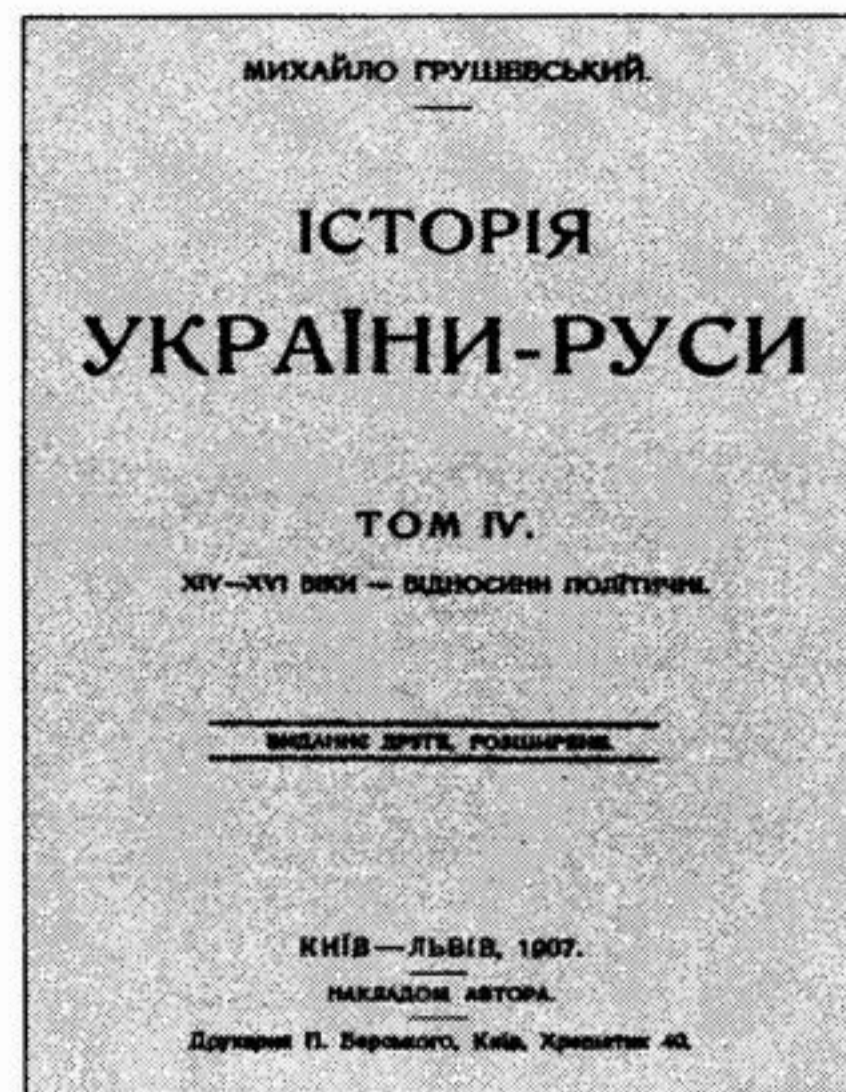
бужем і В'язьмою.

Держ. устрій і політ. лад ВКЛ досліджував *М. Чубатий* (1924, 1926). У праці автор представив становище укр. земель у складі ВКЛ на тлі політ. й правового устрою Лит. держави загалом наприкін. XIV ст.— від Кревської унії 1385 і до Віленської унії 1401. Розглянувши перебіг політ. подій у той період і акцентувавши увагу на тих змінах, які настали у відносинах між великим та удільними князями, *М. Чубатий* докладно спинився на осн. державно-правових інститутах ВКЛ, де центр. місце серед них посідав великий князь, під чиєю владою початково перебувала федерація більших і менших князівств у різному статусі щодо *Вільна*. Великий князь мав вирішувати суперечки між удільними князями, захищати їх від ворогів і зберігати чинний лад, призначати правителів в удільних князівствах (за наявності спадкоємців поперед. князя — формально, за відсутності — фактично), забезпечувати обороноздатність прикордонних замків, здійснювати командування збройними силами, вести зовн. політику ВКЛ тощо, спираючись у важливих справах на великокнязівську раду.

Осн. адміністративно-територіальною одиницею у ВКЛ залишалось удільне князівство-земля, яке творили гол. місто й навколишня „земля і люде“. Основу соціуму становили селяни (невільні та вільні), міщани не відігравали особливої ролі в житті удільних князівств, а до повноправних верств належали бояри (нижча) й пани (вища). Найвищий прошарок становили нечисленні групи служебних князів, котрі, не маючи жодної верховної влади, могли здійснювати публ. владу від імени

удільного князя, були його підданими, натомість на відміну від панів посідали повне право власності на свої маєтності (удільний князь не міг втручатися в їхні внутр. справи).

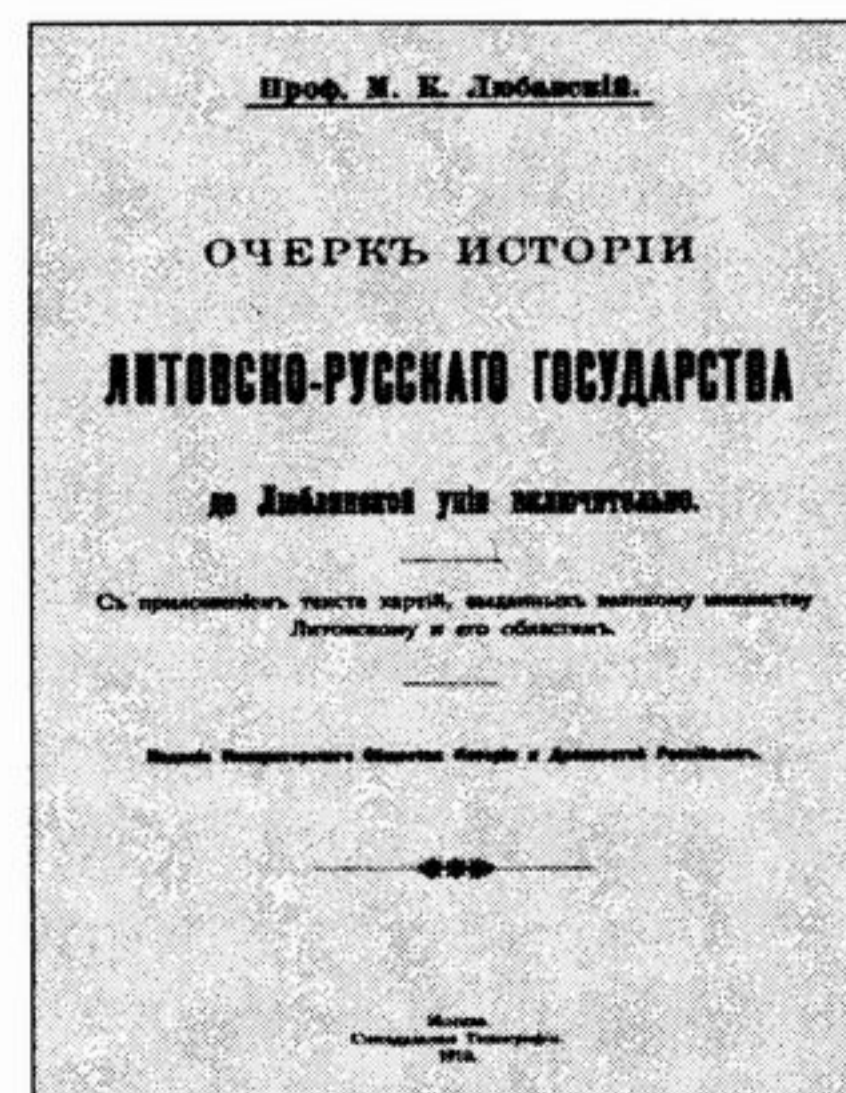
Своєю чергою удільний князь володів спадковим правом на свою землю, здійснюючи верховну владу у своєму уділі, лише почасті обмежену князів. радою і бояр. з'їздами. Обов'язками удільного

князя перед великим князем лит. були вірність і служба, насамперед участь у походах, хоча дослідник не схильний вбачати у цьому засади феодального права.

М. Чубатий у своїй статті (1924) окремо спинився на змісті трьох польсько-лит. унійних договорів (1385, 1392 і 1401) та на змінах, які відбулись унаслідок них у внутр. устрою ВКЛ. На той час припали ліквідація удільного ладу на укр. і білорус. землях, заміна удільних князів великокнязівськими намісниками, які стали основою держ. організації і були лише адмін. урядниками (навіть якщо належали до Гедиміновичів), та зростання ролі великокнязівської ради.

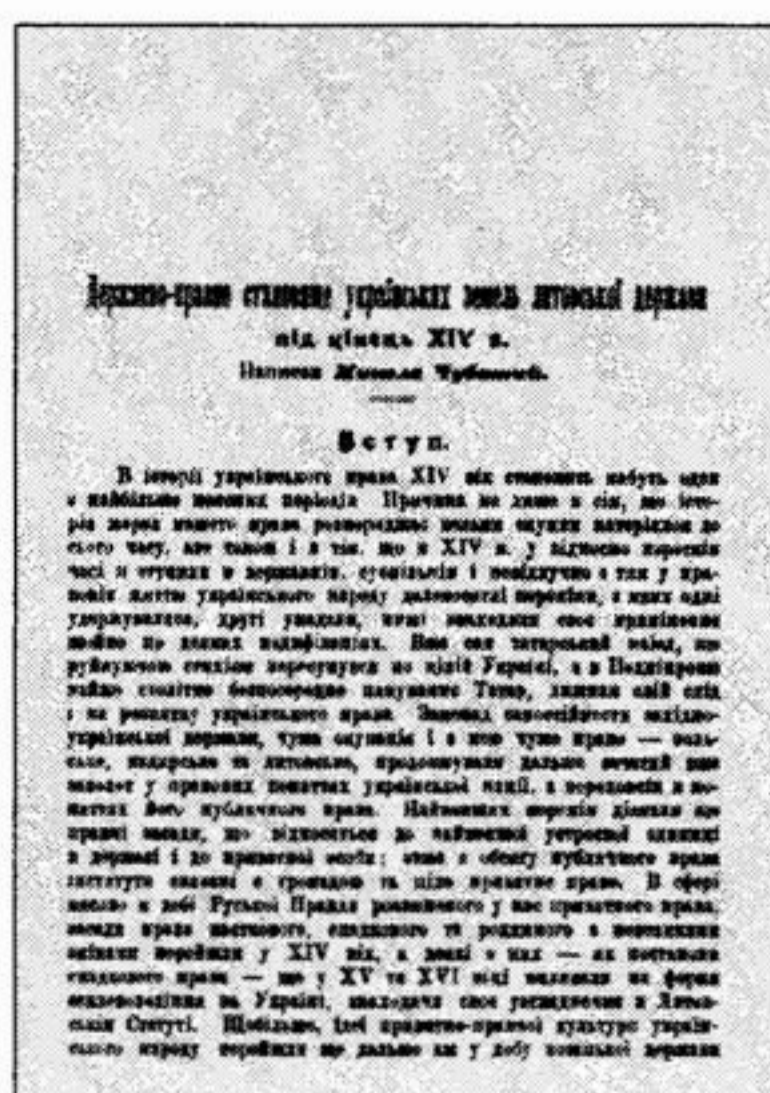
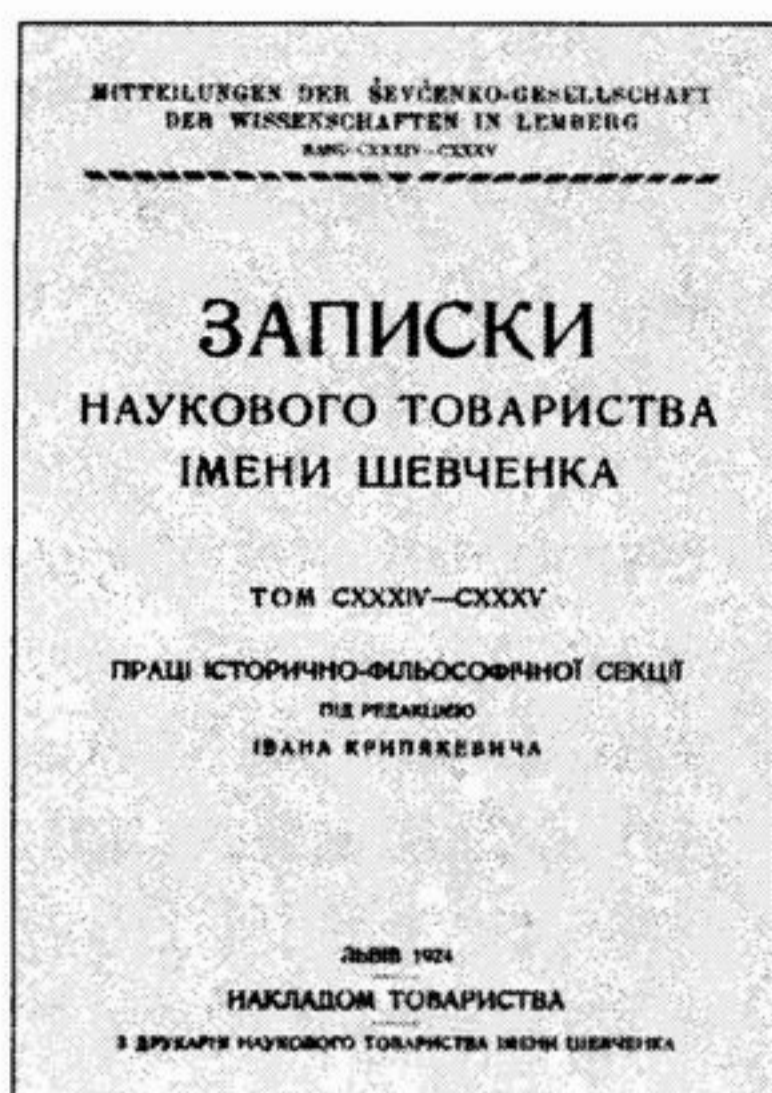
Як окр. жанр серед дослідн. розвідок НТШ, присвячених історії ВКЛ, можна виділити біографії політ. діячів. 1905 д. чл. НТШ *Б. Барвінський* видав монографію про великого князя лит. Сигізмунда Кейстутовича (присвячена *В. Антоновичу* як авторові „Історії Великого князівства

Литовського“). У його житті автор виділив три періоди: до 1432 (вступу на великокнязівський трон), коли Сигізмунд мав непрості відносини з Ягайлом, підтримував свого брата Вітовта, був стародубським князем (з 1422); 1432—35,

коли Сигізмунд, захопивши внаслідок перевороту владу, фактично залишався лише великим князем Литви (у Вільні й Троках), поки подолав свого суперника Свид-

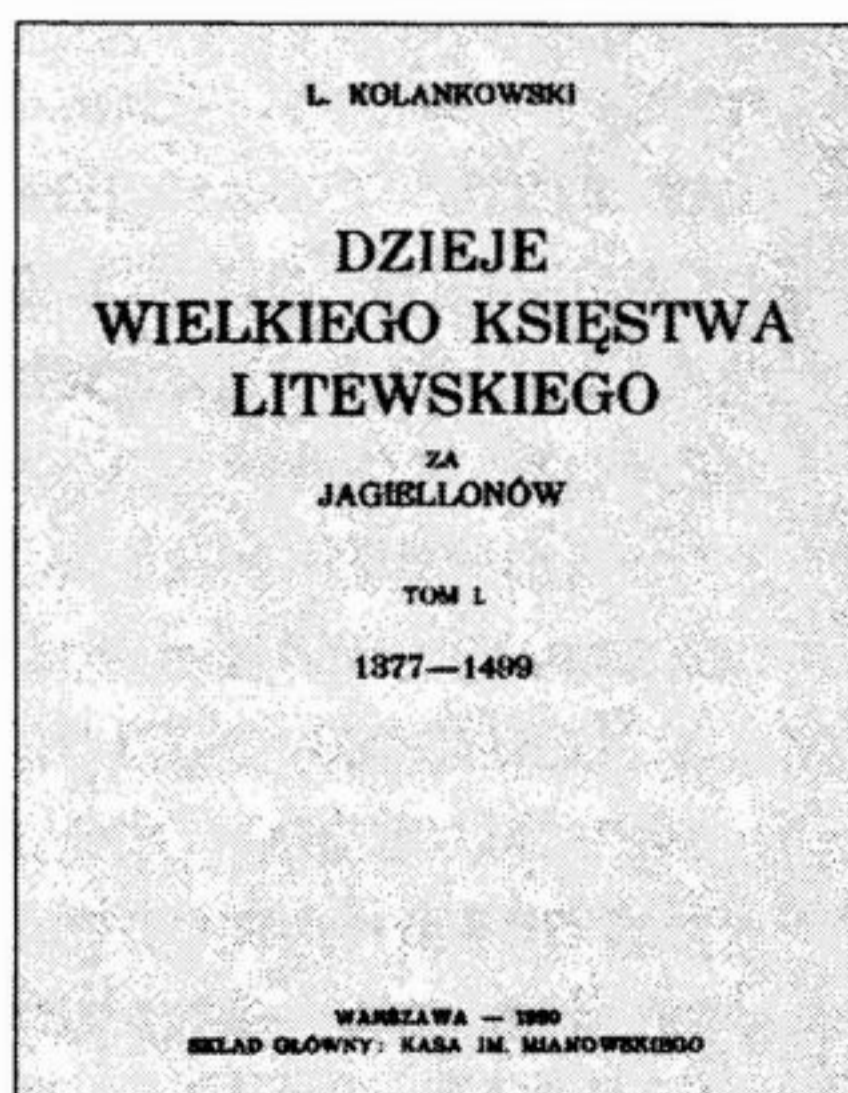
ригайла в битві під Вількомиром та уклав у Бересті мирний договір з Орденем; та 1435—40, коли Сигізмунд зумів підкорити всю територію ВКЛ, фактично ставши ве-

ликим князем лит. та рус., і планував утворення антипольс. коаліції, поки не загинув від рук змовників. Значну част. книжки становлять дод. мат-ли: ітінерарій, списки урядників, генеалогічні відомості, унійні акти та фрагменти літописів. Окремо Б. Барвінський опубл. (1913) низку док-тів, пов'язаних із діяльністю Свидригайла й Сигізмунда Кейстutowича, і свої міркування щодо цих та ін. тогочас. актів з Б-ки Чарторийських у *Кракові*.

До біограф. розвідок належить стаття М. Тишкевича (1920) про лит. госп. маршалка, підляського й смолен. воеводу В. Тишкевича (1492—1571), засн. „графської“ гілки Тишкевичів і противника Люблінської унії. Розвідка мала радше генеалогічний характер.

Дослідження з історії ВКЛ М. Грушевського (як також ін. істориків, пов'язаних із НТШ) базувались і на відомих, і на неопубл. джерелах. У зв'язку з цим на стор. видань НТШ виходили джерелозн.

розвідки чи публікації окр. док-тів, що стосувалися ВКЛ (найчастіше укр. земель у його складі). Зокрема, М. Грушевський детально проаналізував літописне оповідання „Похвала о великом князе Витовте“ у складі русько-

лит. літопису, а також опубл. кілька київ. актів XV—XVI ст. (1896, 1899) та два док-ти до історії внутр. життя ВКЛ у XVI ст. (1896).

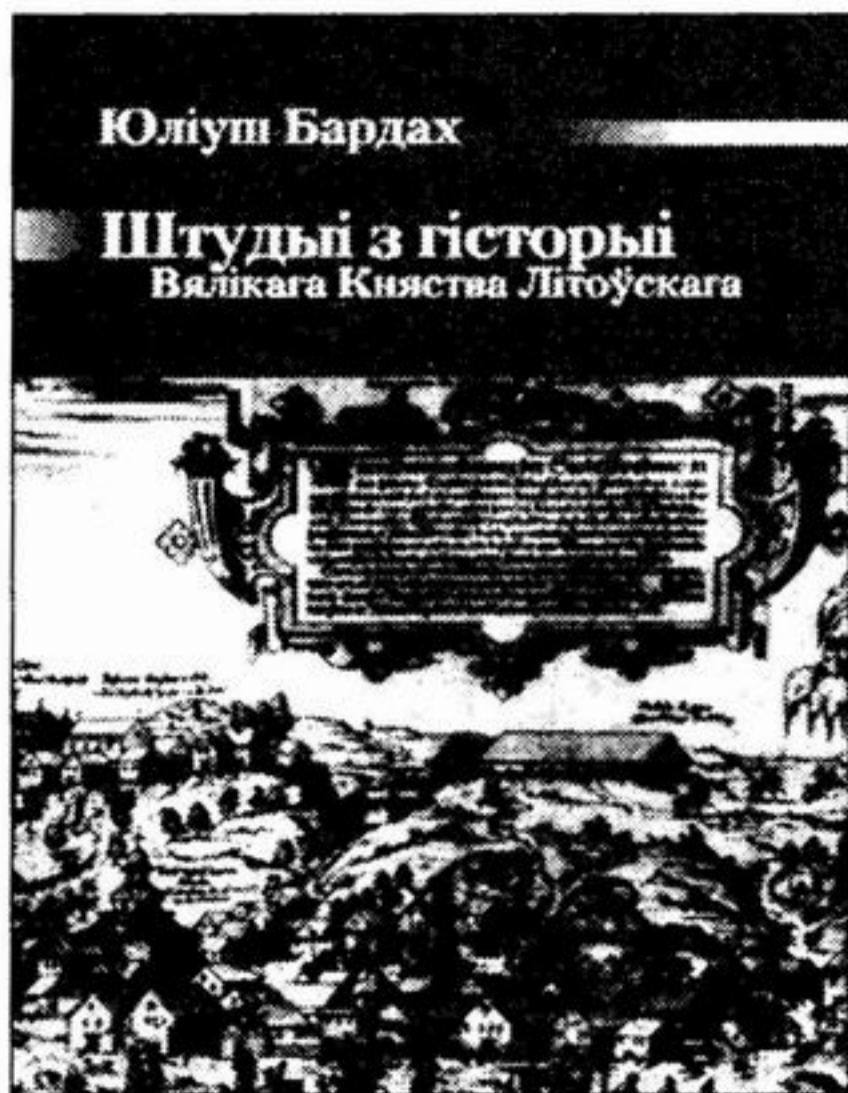
Паралельно з дослідженнями на стор. „Записок НТШ“ в 1896—1913 з'являлася низка оглядів та рец. чл. Т-ва на видання, присвячені історії ВКЛ. Їхня поява, поза сумнівами, була зумовлена наук. діяльністю М. Грушевського. З-поміж них виділяються великі рецензійні статті М. Грушевського (1896) з приводу видань *М. Владимирського-Буданова*, *М. Любавського*, *Ф. Леонтовича* і *Ю. Вольффа* про різні аспекти внутр. устрою і соціально-екон. відносин у ВКЛ, що вийшли друком у 1889—95; *Б. Бучинського* (1907) — стосовно публікацій укр. і польс. дослідників, які було видано 1903—06 і які стосувалися політ. історії ВКЛ у серед.—другій пол. XV ст., а також розлогий огляд (1910) двотомної монографії *А. Прохаски* „Król Władysław Jagiełło“, центр. місце в якій посіли литовсько-польс. унії і яку, на думку рецензента М. Шпаковського, написано однобічно й тенденційно, в дусі месіанства і культуртрегерства Польщі. Окр. рецензії й огляди регулярно друк. на стор. „Записок НТШ“ на монографії й публікації *В. Біднова*, *О. Грушевського*, *М. Довнара-Запольського*, *П. Жуковича*, *Т. Корзона*, *Я. К. Кохановського*, *І. Лаппо*, *Ф. Леонтовича*, *М. Любавського*, *В. Ляскоронського*, *М. Максимейка*, *І. Малиновського*, *Ф. Папе*, *Ф. Пекосінського*, *А. Прохаски*, *С. Пташицького*, *О. Сержпутовського*, *Ф. Тарановського*, *Ф. Титова*, *Я. Фіялка*, *В. Чермака*, *І. Якубовського*. Авторами рец. були *Б. Барвінський*, *Б. Бучинський*, *М. Грушевський*, *В. Доманицький*, *С. Іваницький*, *Ю. Кміт*, *І. Крип'якевич*, *А. Крушельницький*, *О. Назаріїв*, *П. Рондяк*, *К. Студинський*, *Й. Чайківський* та ін.

Рецензуючи й аналізуючи праці названих авторів, чл. НТШ обговорювали такі питання: історію адмін. поділів ВКЛ і формування князівств ВКЛ; правозн. док-ти — Судебник 1468; лит. статuti 1529, 1566 та ін. років,

польс. конституції, форми селян. і „панських“ землеволодінь, органи влади, сусп. стани (М. Грушевський), християнізацію Литви і справи Церкви (*В. Біднов*, *І. Кри-*

п'якевич, К. Студинський), суди і судочинство, сейми і сеймики, віча, пани — рада ВКЛ (О. Назаріїв), державно-правове становище укр. земель у ВКЛ (М. Чубатий) і т. д. Рец. на джерельні мат-ли публ. Б. Барвінський, історіограф. — *М Бучинський* та ін.

Від другої чверти ХХ ст. — до 1940 історію ВКЛ чл. НТШ не досліджували. Причини зумовлені почасти втраченою зацікав. цим

періодом в історії України (загалом добре опрацьованим у працях М. Грушевського та його учнів і наступників), почасти політ. обставинами (доступ до архів. джерел для чл. НТШ став обмеженим, а з припиненням діяльності Т-ва в Україні — неможливим), почасти регіоналізацією у тематиці досліджень укр. істор. центрів. Ситуація дещо змінилась із відновленням діяльності НТШ в Україні 1989. З поч. 1990-х рр. на стор. „Записок НТШ“ почали з'являтися окр. публікації, присвячені історії ВКЛ (щоправда, знову ж таки в контексті історії укр. земель у його складі), авторства київ. дослідників. У ст. О. Русиної „Київська виправа Гедиміна (текстологічний аспект проблеми)“ (1996) предметом аналізу стали відомості, вміщені в літописах ВКЛ про похід великого князя Гедиміна на Київ, щодо часу й історичності якої в історіографії точиться дискусія ще від ХІХ ст. (автор схильна вважати, що ці літописні повідомлення мають

„квазіісторичний характер“). Низка статей Ф. Шабульдо присвячена різним аспектам дипломат. відносин між ВКЛ та Ордою і Кримським ханством. Зокрема, в них розглянуто міждерж. акти — договірні ярлики крим. хана Мегмеда Гірея, які були видані для Сигізмунда І та слугували дипломат. прикриттям для агресивних планів (2008), а також імовірність існування ярлика ор-

динського еміра Мамає про надання укр. земель великому князеві лит. у контексті традиції литовсько-ординських союзів (2002). Про зацікав. проблематикою ВКЛ свідчать і рец. на вид. з його історії, що з'явилися на стор. „Записок НТШ“: О. Русиної на кн. М. Крома „Меж Русью и Литвой“ (1997); І. Сварника на кн. Я. Федорука „Віленський договір 1656 року: Східноєвропейська криза і Україна у середині ХVІІ століття“ (2012); Я. Федорука на монографію Л. Заборовського „Великое княжество Литовское и Россия во время польского Потопа“ (1999). У серії „Історичні джерела“ (т. 7) надрук. „Литовську метрику“. Кн. 561. Ревізії українських замків 1545 року (упоряд. *В. Кравченко*).

Літ.: Смирнов М Ягелло-Яков-Владислав и первое соединение Литвы с Польшею. Одесса, 1868, ч. I; *Антонович В. Б.* Очерк истории Велико-го княжества Литовского до половины XV столетия. К., 1878, вып. I; *Prochaska A* Ostatnie lata Witolda: Studium z dziejów intrygi dyplomatycznej. Warszawa, 1882; *його ж.* Dzieje Witolda wielkiego księcia Litwy. Wilno, 1914; *Барбашев А* Витовт и его политика до Грюнвальдской битвы (1410). СПб., 1885; *його ж.* Очерк литовско-русской истории: Витовт — последние двадцать лет княжения (1410—1430). СПб., 1891; *Дашкевич Н* Заметки по истории Литовско-Русского государства. К., 1885; *Брянцев П. Д.* История Литовского государства с древнейших времен. Вильна, 1889; *Любавский М К* Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания Первого Литовского Статута. М., 1892; *його ж.* Литовско-русский сейм. М., 1900; *його ж.* Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. М., 1910; *Грушевський М.* [Рец. на:] Любавский М. Областное дѣленіе и мѣстное управление Литовско-русского государства ко времени издания перваго литовскаго статута. Исторические очерки. М., 1893, VIII + 884 + С + VI с. + карта // Записки НТШ. Львів, 1894, т. IV, с. 172; *його ж.* [Рец. на:] Бершадский С. А. О наследовании в выморочных имуществах по литовскому праву. СПб., 1893, 94 с. + 5 табл.; Бершадский С. А. Литовский статут и польскія конституції. Историко-юрид. изслѣдование. СПб., 1893, 114 с.; Пташицкий С. Л. К вопросу об изданиях и комментариях Литовскаго статута. СПб., 1893, 78 с.; Пташицкий С. Л. К истории Литовскаго права послѣ третьяго статута. СПб., 1893, 31 с.; Леонтович Ф. И. Спорные вопросы по истории русско-литовскаго права. СПб., 1893, 58 с. // *Там само*, с. 172—76; *його ж.* „Похвала В[еликому] кн. Витовту“, кілька уваг про склад найдавнішої русько-литовської літописи // *Там само*, 1895, т. VIII, кн. IV, с. 1—16; *його ж.* Нові розправи про внутрішній устрій в[еликого] кн[язівства] Литовсько-

го. [Рец. на:] Владимірській-Буданов М. Помѣстья литовско-русского государства. К., 1889, 52 с.; Владимірській-Буданов М. Формы крестьянскаго землевладѣнія в Литвѣ. К., 1892, 30 с.; Владимірській-Буданов М. Крестьянское землевладѣніе в Зап[адной] Россіи до пол. XVI в. К., 1893, 83 с.; Любавскій М. Областное дѣленіе и местное управление Литовско-русского государства ко времени изданія перваго Литовскаго Статута. Историческіе очерки. М., 1893, VIII + 884 + С + VI с. + карта; Любавскій М. К вопросу об удѣльных князьях и мѣстном управленіѣ в Литовско-Русском государствѣ. СПб., 1894, 46 с.; Леонтович Ф. И. Очерки исторіи Литовско-русского права. Образование территории Литовскаго государства. СПб., 1894, вып. I, XI + 393 с.; Леонтович Ф. И. Сословный тип территориально-административнаго состава Литовскаго государства и его причины // ЖМНП, 1895, [кн.] VI, с. 366—403; [кн.] VII, с. 1—20; Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. Warszawa, 1895, XXV + 698 s. // Там само, 1896, т. IX, кн. I, с. 1—32; його ж. [Рец. на:] Prochaska A. O prawdziwości listów Gedymina. Kraków, 1895, 34 s. (Відбиток: Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny, т. XXXII); Prochaska A. Stosunki Krzyżaków z Gedyminem i Łokietkiem // Kwartalnik historyczny, 1896, [zesz.] I, s. 1—66 // Там само, т. X, кн. II, с. 15—19; його ж. Два документи з внутрішньої історії вел[икого] кн[язівства] Литовського XVI в. // Там само, т. XIII, кн. V, с. 1—10; його ж. [Рец. на:] Леонтович Ф. И. Панскій двор в Литовско-русском государствѣ // Варшавские университетские известия, 1895, [№] V, 59 с. // Там само, т. XIV, кн. VI, с. 8—11; його ж. [Рец. на:] Kochanowski J. K. Kazimierz Wielki, zarys żywota i panowania (Życiorysy znakomitych ludzi). Warszawa, 1899, 143 s.; Kochanowski J. K. Witold wielki książę litewski, studjum historyczne. Lwów, 1900, 207 s. // Там само, 1902, т. L, кн. VI, с. 13—14; його ж. [Рец. на:] Statut Litewski drugiej redakcyi (1566), Statutum Lituanicum aeterius editiones (1566) // Editio Collegii juridici Academiae Litterarum Cracoviensis. Collectanea ex Archivo Collegii juridici — Archiwum Komisji Prawniczej. Kraków, 1900, т. VII, 70 + 568 s.; Piekosiński F. Statut Litewski. Część I // Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny. Kraków, 1900, т. XXXIX, s. 61—130 // Там само, с. 15—20; його ж. [Рец. на:] Максимейко Н. А. Сеймы Литовско-русского государства до Люблинской унії 1569 г. X., 1902, IV + 164 + 205 с. // Там само, 1903, т. LII, кн. II, с. 12—13; його ж. [Рец. на:] Czermak Wiktor. Sprawa równouprawnienia schizmatyków i katolików na Litwie (1432—1563 r.) // Rozprawy [Akademii Umiejętności]. Wydział historyczno-filozoficzny, 1903, т. XLIV, s. 348—405 // Там само, т. LIII, кн. III, с. 18—20; його ж. [Рец. на:] Якубовскій И. В. Земскіе привилеи великаго княжества Литовскаго. Ч. I // ЖМНП, 1903, [кн.] IV, с. 239—79 // Там само, т. LIV, кн. IV, с. 13; його ж. [Рец. на:] Довнар-Запольскій М. Государственное хозяйство В[еликого] кн[язства] Литовскаго

при Ягеллонах. К., 1901, т. I, IV + 807 + CXII + 2 с. // Там само, 1904, т. LXI, кн. V, с. 18—19; його ж. Історія України-Руси. К., 1905—07, т. IV—VI; його ж. [Рец. на:] Якубовскій И. В. Земскіе привилеи великаго княжества Литовскаго // ЖМНП, 1903, Ч. II: Критическій разбор текстов областных привилеев, [кн.] VI, с. 245—303 // Записки НТШ. Львів, 1905, т. LXIII, кн. I, с. 14—15; його ж. [Рец. на:] Лаппо И. П. Великое княжество Литовское за время от заключенія Люблинской унії до смерти Стефана Баторія (1569—1586). Опыт изслѣдованія политическаго и общественнаго строя. СПб., 1901, т. I, XVI + 781 с. ([Відбиток]: Записки ист[орико]-фил[ософического] фа[культета] С.-П[етербурга] ун[иверситета], т. LXI) // Там само, т. LXIV, кн. II, с. 27; його ж. [Рец. на:] Гильтебрандт П. А. Старинныя описи Литовской Метрики. Вып. I // Летопись занятий археографической комиссии, 1903, т. XI, 194 + II с. // Там само, т. LXV, кн. III, с. 29; його ж. [Рец. на:] Довнар-Запольскій М. В. Крестьянская реформа в Литовско-русском государствѣ в половинѣ XVI века // ЖМНП, 1905, [кн.] III, с. 135—87; [кн.] IV, с. 221—77 // Там само, с. 30; його ж. [Рец. на:] Малиновскій И. Рада великаго княжества Литовскаго в связи с боярской думой древней Россіи. Томск, 1903, часть I: Боярская дума древней Россіи, IV + 200 с.; 1904, часть II: Рада великаго княжества Литовскаго, IV + 132 с. // Там само, 1906, т. LXIX, с. 193—94; його ж. [Рец. на:] Papę F. Polska i Litwa na przełomie wieków średnich. Kraków, 1903, т. I: Ostatnie dwunastolecie Kazimierza Jagiellończyka, 423 s. + mapa // Там само, 1907, т. LXXIX, кн. V, с. 218—20; його ж. [Рец. на:] Ляскоронскій В. Г. Русскіе походы в степи в удѣльновѣчевое время и поход кн. Витовта на татар в 1399 р. // ЖМНП, 1907, [кн.] III, с. 1—37; [кн.] IV, с. 273—312; [кн.] V, с. 1—45 // Там само, т. LXXX, кн. с. 210—12; його ж. [Рец. на:] Сержпутовскій А. К. Очерки Бѣлоруссіи, I—IV // Живая старина, 1907, кн. 63, с. 149—52; кн. 64, с. 207—14 // Там само, 1908, т. LXXXIV, кн. IV, с. 229; його ж. [Рец. на:] Ляскоронскій В. Г. К вопросу о битвѣ кн. Витовта с Татарами // ЖМНП, 1908, [кн.] VII, с. 70—77 + карта // Там само, т. LXXXV, кн. V, с. 199—200; Леонтович Ф. И. Очерки истории литовско-русского права: Образование территории Литовскаго государства. СПб., 1894; Ясинскій М. Уставныя земскіе грамоты Литовско-Русского государства. К., 1894; його ж. Материалы для истории судоустройства и судопроизводства в Литовско-Русском государствѣ. Акты о копных и панских судах. К., 1897, т. 1: 1501—1588; Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. Warszawa, 1895; Лютоцький О. Соборні крилоси на Україні та Білій Русі в XV—XVI в.в. // Записки НТШ. Львів, 1896, т. IX, кн. I, с. 1—34; М Д До історії німецького права на Русі Литовській // Там само, с. 5—7; М Д-З. [Рец. на:] Стукалич В. К. Бѣлоруссія и Литва. Очерки из исторіи городов в Бѣлоруссіи. Витебск, 1894, 23 + 62 с. // Там само, т. X, кн. II, с. 25; Терлецький О. Козаки на Білій Русі в р. 1654—1656 // Там само, т. XIV, кн. VI, с. 1—30;

К[міт] Ю. [Рец. на:] Тарановскій Ф. В. Обзор памятников магдебурскаго права западно-русских городов литовской эпохи. Варшава, 1897, II + 201 с. (Відбиток: Варшавские университетские известия) // *Там само*, 1899, т. XXIV, кн. I, с. 24—26; *К[рушельницький] А.* [Рец. на:] Леонтович Ф. И. Сельскіе промышленники в литовско-русском государствѣ // Варшавские университетские известия, 1897, [№] IV—VII, с. 1—130 // *Там само*, т. XXVIII, кн. II, с. 15—18; *Целевич О.* Участь козаків в Смоленській війні 1633—1634 pp. // *Там само*, с. 1—72; *Черкаський І.* [Рец. на:] Леонтович Ф. И. Крестьянскій двор в Литовско-русском государстве // ЖМНП, 1896, [кн.] II—IV, X, XII; 1897, [кн.] IV—V // *Там само*, с. 6—14; *його ж.* [Рец. на:] Довнар-Запольскій М. Западно-русская сельская община в XVI вѣкѣ, 56 с. (Відбиток: ЖМНП, 1897, [кн.] VII) // *Там само*, т. XXIX, с. 10—12; *його ж.* [Рец. на:] Лаппо І. Земскій суд в великом княжествѣ Литовском в конце XVI вѣка // ЖМНП, 1897, [кн.] VI, с. 263—301 // *Там само*, с. 12—15; *К* [Рец. на:] Киприанович Г. Я. Историческій очерк православія, католичества и униѣ в Бѣлоруссіи и Литвѣ с древнѣйшаго до настоящего времени. Издание первое. Вильно, 1895, XVI + 235 с.; Издание второе. Вильно, 1899 // *Там само*, 1900, т. XXXIII, кн. I, с. 8—10; *Довнар-Запольскій М. В.* Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах. К., 1901, т. 1; *Ч[айківський] Й.* [Рец. на:] Акты Литовско-Русскаго государства изданные М. Довнар-Запольским, 1899, вып. I: 1390—1529 г., XII + 258 с. (Відбиток: ЧОИДР, 1899, [кн.] IV) // Записки НТШ. Львів, 1901, т. XLI, кн. III, с. 5—6; *його ж.* [Рец. на:] Леонтович Ф. И. Сельскіе ремесленники в литовско-русском государствѣ // Варшавские университетские известия, 1898, № II, с. 1—40; № III, с. 41—68 // *Там само*, т. XLIV, с. 6—7; *Максимейко Н. А.* Сеймы Литовско-Русскаго государства до Люблинской унии 1569 г. Х., 1902; *його ж.* Русская правда и литовско-русское право. К., 1904; *Д[оманицький] В.* [Рец. на:] Грушевскій А. С. Очерк исторіи Турово-Пинскаго княжества в составѣ Литовско-Русскаго государства XIV—XVI в. // Университетские известия [киевские], [1902], кн. 7, 10—11, с. 1—192 // Записки НТШ. Львів, 1903, т. LIII, кн. III, с. 17—18; *С. Г. [Дваницький С.]* Рец. на:] Жукович П. Московская смута начала XVII в. и ея отраженіе в Литовско-Польском государствѣ // Христианское чтение, 1902, кн. XI, с. 629—64; кн. XII, с. 820—45 // *Там само*, 1904, т. LX, кн. IV, с. 17—18; *Барвінський Б.* Жигимонт Кейстутович, великий князь литовско-руській (1432—1440). Исторична монографія. Жовква, 1905; *його ж.* Кілька документів і заміток до часів вел[иких] князів Свитригайла і Жигимонта Кейстутовича // Записки НТШ. Львів, 1913, т. CXV, кн. III, с. 5—22; *його ж.* [Рец. на:] Любавскій М. К. Очерк исторіи Литовско-Русскаго государства до Люблинской унии включительно. С приложеніем текста хартій, выданных великому княжеству Литовскому и его областям. М., 1910, 2 нenum. + 376 + II + 2 нenum. с. // *Там само*, с. 182—87; *М[ороз] П.*

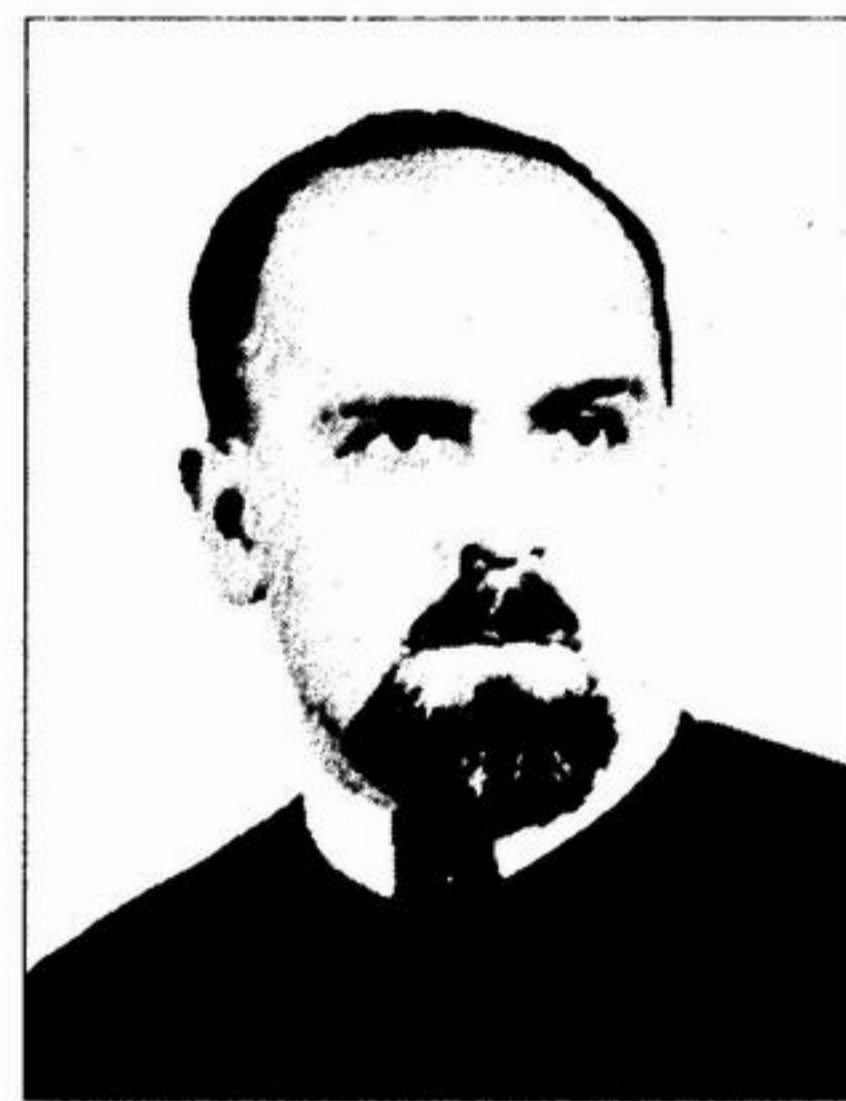
[Рец. на:] Ясинскій Н. М. Очерки по исторіи судоустройства в Литовско-Русском Государствѣ. Главный Литовскій Трибунал. Происхождение. К., 1901, V + 253 с. // *Там само*, 1905, т. LXV, кн. III, с. 30—37; *Студинський К.* [Рец. на:] Титов Ф. И. Русская православная церковь в польско-литовском государствѣ в XVII—XVIII вв. (1654—1795). Опыт церковно-историческаго изслѣдованія. К., 1905, т. I: Западная Русь в борьбѣ за вѣру и народность в XVII—XVIII вв. Первая половина тома (1654—1725 г.), III—X + 394 с. // *Там само*, 1906, т. LXXII, кн. V, с. 220—22; *Бучинський Б.* Новійші праці по исторіі вел[икого князівства] Литовського в XV віці: [Рец. на:] Барвінскій Б. Жигимонт Кейстутович, великий князь литовско-руській (1432—1440). Исторична монографія. Жовква, 1905, 114 + 65 с.; *Kopystiański A.* Książę Michał Zygmuntowicz // *Kwartalnik Historyczny*, 1906, s. 74—165; i Відбиток: *Prochaska A.* O rzekomej unii 1446 r. // *Kwartalnik Historyczny*, 1904, s. 24—31; *Papée F.* Polska i Litwa na przełomie wieków średnich. I. Ostatnie dwunastolecie Kazimierza Jagiellończyka. Kraków, 1903, 422 s. + mapa // *Там само*, 1907, т. LXXV, кн. I, с. 131—66; *Беднов В. А.* Православная церковь в Польше и Литве (По Volumina legum). Екатеринослав, 1908; *Н[азаріїв] О.* [Рец. на:] Лаппо И. И. Гродскій суд в великом княжествѣ Литовском в XVI столѣтіи // ЖМНП, 1908, [кн.] I, с. 51—113 // Записки НТШ. Львів, 1908, т. LXXXV, кн. V, с. 201—03; *його ж.* [Рец. на:] Леонтович Ф. И. Вѣча, сеймы и сеймики в Великом Княжествѣ Литовском // ЖМНП, 1910, февраль, с. 233—74 // *Там само*, 1910, т. XCIV, кн. II, с. 213—18; *його ж.* [Рец. на:] Любавскій М. К. вопросу об ограниченіи политических прав православных князей, панов и шляхты в великом княжествѣ Литовском до Люблинской унии // Сборник статей посвященных Василию Осиповичу Ключевскому. М., 1909, с. 1—17 // *Там само*, 1911, т. CIII, с. 226—29; *його ж.* [Рец. на:] Леонтович Ф. И. Суд господарей и их совѣтниковъ в Великом княжествѣ Литовском до и послѣ Люблинской унии // Журнал Министерства юстиции, 1909, [кн.] VI, с. 116—66; [кн.] XI, с. 159—208; Леонтович Ф. И. Центральныя судебныя учрежденія в Великом княжестве Литовском до и после Люблинской унии // *Там само*, 1910, [кн.] II, с. 186—226 // *Там само*, т. CVI, кн. VI, т. 209—11; *Крипякевич І.* [Рец. на:] Бѣднов В. А. Православная церковь в Польщѣ и Литвѣ (по Volumina legum). Екатеринослав, 1908, XVIII + 512 с. // *Там само*, 1909, т. XC, кн. IV, с. 224—25; *його ж.* [Рец. на:] *Korzon T.* Organizacja wojskowa Litwy w okresie jagiellońskim // *Rocznik Towarzystwa przyjaciół nauk w Wilnie*, 1908, s. 1—16 // *Там само*, 1910, т. XCIII, кн. I, с. 179; *Шпаковський М.* Польська праця про Ягайла. [Рец. на:] *Prochaska A.* Król Władysław Jagiełło. Kraków, 1907, т. I, VII + 413 s.; т. II, 407 s. // *Там само*, т. XCIII, кн. I, с. 158—69; *Лаппо И. И.* Великое княжество Литовское во второй половине XVI столетия. Литовско-руській повет и его сейми. Юрьев, 1911; *Милиновскій И.* Рада Великого княжества Литов-

ского в связи с Боярской думой Древней России. Томск, 1912, ч. 2: Рада Великого княжества Литовского; *Тишкевич М.* Василь Тишкевич, воевода підляшський, маршалок господарський і гетьман дворний В[еликого] Кн[язівства] Литовсько-руського (1523—1571). Історично-генеалогічна розвідка // Записки НТШ. Львів, 1920, т. СХХІХ, с. 1—32; *Пичета В. И.* История Литовского государства до Люблинской унии. Вильно, 1921; *його ж.* Аграрная реформа Сигизмунда-Августа в Литовско-Русском государстве. М., 1958; *його ж.* Белоруссия и Литва в XV—XVI вв. М., 1961; *Чубатий М.* Державно-правне становище українських земель литовської держави під кінець XIV в. // Записки НТШ. Львів, 1924, т. СХХІV—СХХV, с. 19—65; 1926, т. СХLIV—СХLV, с. 1—108; *Kolankowski L.* Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiełłonów. Warszawa, 1930; *Łowmiański H.* Witold wielki książę litewski. Wilno, 1930; *його ж.* Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego. Wilno, 1931—32, t. I—II; *Пашуто В. Т.* Образование Литовского государства. М., 1959; *Studia z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII w.* Poznań, 1971; *Крикун Н.* Административно-территориальное устройство Правобережной Украины в XV—XVIII вв. К., 1992; *Дворниченко А. Ю.* Русские земли Великого княжества Литовского (до начала XVI века): Очерки истории общины, сословий, государственности. СПб., 1993; *Саганович Г.* Невядома вайна 1654—1667. Мінск, 1995; *Бычкова М. Е.* Русское государство и Великое княжество Литовское с конца XV в. до 1569 г.: Опыт сравнительно-исторического изучения политического строя. М., 1996; *Русина О.* Київська виправа Гедиміна (Текстологічний аспект проблеми) // Записки НТШ. Праці Комісії спец. (допоміжних) істор. дисциплін. Львів, 1996, т. ССХХІ, с. 147—57; *її ж.* [Рец. на:] Кром М. М. Меж Русью и Литвой: Западнорусские земли в системе русско-литовских отношений конца XV — первой трети XVI в. М.: Археографический центр, 1995, 304 с. // Там само. Праці Історично-філос. секції, 1997, т. ССХХІІІ, с. 569—75; *її ж.* Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. К., 1998; *її ж.* Україна під татарами і Литвою. К., 1998; *Краўцэвіч А. К.* Стварэнне Вялікага Княства Літоўскага, Мінск, 1998; *Tęgowski J.* Pierwsze pokolenia Gedyminowiczów. Poznań; Wrocław, 1999; *Федорук Я.* [Рец. на:] Заборовский Л. В. Великое княжество Литовское и Россия во время польского Потопа. М.: Наука, 1994, 192 с. // Записки НТШ. Праці Історично-філос. секції. Львів, 1999, т. ССХХVІІІ, с. 587—90; *Шабульдо Ф.* Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. К., 1987, 183 с.; *його ж.* Чи був ярлик Мамаю на українські землі? (До постановки проблеми) // Записки НТШ. Праці Історично-філос. секції. Львів, 2002, т. ССХLІІІ, с. 301—17; *його ж.* Договірні ярлики кримського хана Мегмед Гірея для польського короля і великого князя литовського Сигізмунда Старого // Там само, 2008, т. ССLVI, с. 76—101; Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя. У

3 т. / Рэд. Г. П. Пашкоў і інш. Мінск, 2005, т. 1: Абаленскі — Кадэццыя; т. 2: Кадэцкі корпус — Яцкевіч; 2010, т. 3: Дадатак А — Я; *Кириченко К.* Історія Великого князівства Литовського в українській історіографії 1991—2003/4: основні тенденції // Ruthenica. К., 2005, № 4, с. 215—29; *Василенко В. О.* Політична історія Великого князівства Литовського (до 1569 р.) в східнослов'янських історіографіях XIX — першої третини XX ст. Дніпропетровськ, 2006; *Ковальова С. Г.* Судустрой і судочинство на українських землях Великого князівства Литовського. Миколаїв, 2008; *Wlachowska K.* Wiele historii jednego państwa. Obraz dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego do 1569 roku w ujęciu historyków polskich, rosyjskich, ukraińskich, litewskich i białoruskich w XIX wieku. Warszawa, 2009; *Черкас Б. В.* Політико-адміністративний устрій Великого князівства Литовського й українських васальних князівств // Історія державної служби в Україні. К., 2009, т. 1, с. 73—94; *Бардах Ю.* Штуды з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага / Пер. з польс. і франц. *М. Раманоўскага і А. Істоміна*; уклад. *Г. Сагановіч.* Мінск, 2010, 456 с.; *Косман М.* З гісторыі і культуры Вялікага Княства Літоўскага / Уклад. *Г. Сагановіч*; пер. з польс. мовы *С. Ішчанкі і ін.* Мінск, 2010, 448 с.; *Кром М. М.* Меж Русью и Литвой. Пограничные земли в системе русско-литовских отношений конца XIV — первой трети XVI в. М., 2010, 320 с.; Україна і Литва в XIV—XVI століттях. Політико-правові та соціально-економічні аспекти / Відп. ред. *В. А. Смолій.* Луцьк, 2011, 256 с.; *Сварник І.* [Рец. на:] Я. Федорук. Віленський договір 1656 року: Східноєвропейська криза і Україна у середині XVII століття. К.: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія“, 2011, 624 с. + 80 с. іл. // Записки НТШ. Праці Історично-філос. секції. Львів, 2012, т. ССLXIV, с. 513—16; *Nikodem J.* Witold. Wielki książę litewski (1354 lub 1355 — 27 października 1430). Kraków, 2013, 513 с.

Олексій Вінниченко

ВЕЛИКИЙ Атанасій-Григорій (* 05. 11. 1918, с. Туринка Жовківського пов., Галичина — † 24. 12. 1982, м. Рим, Італія) — гр.-католический священник, историк, археограф, педагог. Д. чл. *НТШ Європи* (з 1953).

Поч. освіту здобув у с. Туринці (1925—29). 1929—33 навч. у польс. г-зії м-ка *Жовкви*, де історію викладав *Іван Крип'якевич*. 30. 08. 1933 вступив до Василянського чину. Новіціат проходив у Крехів. монастирі (нині — Жовків. р-ну

Крехів. монастирі (нині — Жовків. р-ну